

ความหมายของการอนุรักษ์และแนวคิด
ทฤษฎีและมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดรวมถึงมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และพัฒนาในบทนี้โดยเฉพาะเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเหมาะสมจะนำมาใช้ในวิทยานิพนธ์ โดยวัตถุประสงค์ที่จะอนุรักษ์เมืองบริเวณ ชุมชน สิ่งก่อสร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชน (ชุมชนซึ่งผู้คนมาร่วมกันอยู่ โดยสร้างบ้าน สร้างเมืองขึ้นมา หาได้เป็นแต่เพียงสถานที่ (เทศะ) แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กับบุคคลมี (กาละ) ด้วย การก่อรูปของชุมชนจนเติบโตขึ้นเป็นสำคัญ ซึ่งองค์ประกอบของการก่อรูปที่มีความสำคัญก็คือ "มนุษย์นั่นเองผนวกกับระยะเวลาที่ผ่านไปจนสามารถเห็นถึงความแตกต่างที่ชัดเจนได้ของกลุ่มและลักษณะของกิจกรรม สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งสร้างและประกอบเข้าเป็นรูปร่างของชุมชนที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมในแต่ละประเภทที่แตกต่างกัน โดยมีระบบโครงสร้างเป็นตัวประสานความสัมพันธ์ของประเภทกิจกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มของแต่ละชุมชน โดยมีจุดร่วมอยู่ที่ถนนและสถานที่ของแต่ละชุมชน จนกระทั่งกาลเวลาได้ผ่านไปจนเหลือร่องรอยของอดีตให้เห็นได้ในปัจจุบัน

องค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากในฐานะเป็นศูนย์กลางชุมชน ด้านศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและขนบธรรมเนียมประเพณี บทบาทต่าง ๆ ที่สนองตอบ สังคมในชุมชนนั้น เช่น ด้านการเรือน การแพทย์ สถานที่พักผ่อนจิตใจ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวของนักเดินทาง "วัด" นอกเหนือจากความสำคัญในหลายด้านกล่าวมาแล้วนั้น วัดยังเป็นสถานที่รวบรวมสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรมของแต่ละชุมชนได้ดีอีกด้วย การก่อร่างสร้างวัดในแต่ละชุมชนนั้นจะมีเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนแตกต่างกันไป สะท้อนให้เห็นได้ถึงพัฒนาการทางช่าง และเทคนิคในการสร้างสรรค์ศิลปกรรม ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะกลุ่มหรือที่เรียกว่า "สกุลช่าง" ภาพสะท้อนที่สำคัญนอกเหนือจากฝีมือทางสกุลช่างแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพในแต่ละชุมชนด้วย ภาพรวมของวัดในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางมรดกศิลปกรรม (CULTURAL HERITAGE) นั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงจินตภาพของเมือง (URBAN IMAGE) ได้

ด้วยวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่จะรักษามรดกและสถาน ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองให้คงไว้ นั้น ขบวนการของการอนุรักษ์มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากในการศึกษาที่ได้ตีความและรวบรวมนิยามของคำว่า "อนุรักษ์" ในเบื้องต้นเมื่อสามารถนิยามความหมายของการอนุรักษ์ได้ชัดเจนแล้ว จึงศึกษาถึงประวัติและความเป็นมาของการอนุรักษ์ในต่างประเทศและเน้นโดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งการอนุรักษ์ของไทยนั้นมีความแตกต่างในเนื้อหาเกี่ยวกับขบวนการอนุรักษ์ในต่างประเทศพอสมควร

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมนั้น มีมานานแล้ว การอนุรักษ์โบราณสถาน สถาปัตยกรรม ตลอดจนเขตประวัติศาสตร์ เช่น เขตเมืองเก่า แม้ว่าจะเป็นเรื่องซึ่งได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและมีความตื่นตัวของกลุ่มอนุรักษ์ (ประชาชน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ) เช่นกรณี นิธิสีหะดาพระเจดีย์วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ณ บริเวณฐานวัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ นั้น หากศึกษาย้อนหลังลงไปอดีตจะพบว่ามี การวางแผนป้องกันการทำลายและความเสียหายแก่สิ่งของ สถานที่ซึ่งมีความสำคัญทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและสังคมโดยตลอด

เมือง หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขอบเขตได้บริเวณหนึ่ง อันมีองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น สิ่งก่อสร้าง การดำเนินชีวิตของประชาชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ โดยพื้นที่ดังกล่าวอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลและบริหารของ "ผู้ปกครอง" โดยมี

ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขอบเขตได้ มีลักษณะสภาพคล้ายกับเมือง ลักษณะการดำเนินชีวิต ระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม อาจมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้ การปกครองไม่ซับซ้อนมากนัก โดยทั่วไปชุมชนมักมีขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ย่านต่าง ๆ เป็นต้น

การจัดการบริหารอย่างมีระบบ ระเบียบ เมืองมีหลายลักษณะ แตกต่างกันตามขนาดเนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และความเด่นของหน้าที่ของเมือง หรือเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองนั้น ๆ เช่น เมืองท่า เมืองศาสนา เมืองการค้า (ชาดา สุทธิธรรม 2532 : 143)

เมืองเป็นรูปร่างอันประกอบขึ้นจากชุมชนหลายชุมชนรวมกันในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็จะมีลักษณะเฉพาะของกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ชุมชนท่าแพ เป็นย่านพาณิชย์กรรม กิจกรรมเด่นในพื้นที่คือ การบริการเชิงพาณิชย์ วิทยุสรวง อติโพธิ มีมุมมองในการมองเมืองในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำควมรู้จัก วิเคราะห์เมืองในแง่ต่าง ๆ ดังนี้

- เมืองในแง่เทคนิค เครื่องยนต์กลไก
- เมืองในแง่เศรษฐกิจ การท่ามาหากิน
- เมืองในแง่สังคม การอยู่อาศัยของผู้คน
- เมืองในแง่สภาพแวดล้อมทางกาย
- เมืองในแง่สภาพแวดล้อมทางจิตใจ วัฒนธรรม ศิลปกรรมและมรดกที่สืบทอดทางวัฒนธรรม
- เมืองในแง่การบริหารและการจัดการ กฎหมาย เครื่องมือเมืองในแง่ต่าง ๆ งบประมาณ

จุดเริ่มต้นในเชิงประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์ในต่างประเทศนั้น (โดยเฉพาะในประเทศไทยจะกล่าวต่อไป) บรรดาจักรพรรดิโรมัน (ROMAN EMPERORS) เป็นผู้ริเริ่มการวางพื้นฐานของกฎเกณฑ์สำหรับการป้องกันมิให้ทำลายสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและความสำคัญต่ออารยธรรมของมนุษย์ ในการอนุรักษ์และบูรณะสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ทรุดโทรม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเก็บรักษาคุณลักษณะอันมีค่าต่าง ๆ ของเมืองเอาไว้ นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า ได้มีการวางระบบเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การอนุรักษ์ขึ้นตั้งแต่สมัย EMPEROR SEPTIMUS SEVERUS แห่งอาณาจักรโรมันเป็นต้นมา (ม.ร.ว. ชาญวดี วรารณ น. 6)

ในระยะแรกของการค้นคว้าทางการอนุรักษ์นี้ เมื่อเทคนิควิทยาการพัฒนานั้นอย่างรวดเร็ว ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 การพัฒนาเมืองอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิด อาคารรูปแบบใหม่ ๆ และการใช้ที่ดินอย่างหลากหลายรูปแบบ ส่งผลให้หน้าตาของเมืองถูกเปลี่ยนแปลงรูปโฉมในเมืองอย่างรวดเร็ว มรดกทางวัฒนธรรม (CULTURAL HERITAGE) และสภาพแวดล้อมถูกทำลายลง

อย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดี๋ยวก็นักเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทางเทคนิคและแนวคิดในการอนุรักษ์ที่เริ่มซับซ้อนและมีระบบขึ้น จนในที่สุดเกิดเป็นความคิดของการอนุรักษ์ที่เกี่ยวเนื่องกับการวางผังเมือง โดยเน้นการสงวน รักษา ปรับปรุง ให้คงสภาพเดิม และดัดแปลงให้สภาพศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ มีชีวิตชีวาอยู่ได้โดยไม่ขัดต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน (สาทิศ ชูแสง 2527:65-66) นอกจากการอนุรักษ์ศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ ให้มีชีวิตชีวา (LIVING MONUMENTS) อยู่ได้นั้น กระบวนการอนุรักษ์นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคม (SOCIAL LIFE) กล่าวคือ เป็นไปด้วยกัน ส่งเสริมและสอดคล้องกันจะช่วยให้มีคุณค่ามากขึ้น (ประนอม ดันสุชานันท์ : 16-17) ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้พื้นที่หรือบริเวณที่อนุรักษ์มีกิจกรรมและการเข้าใช้ที่ต่อเนื่อง แต่สอดคล้องกับสภาพการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของเมืองนั้น ๆ การอนุรักษ์มีจำเป็นเพียงแต่การบูรณะ ซ่อมแซม หรือปฏิสังขรณ์ให้สำเร็จเสร็จสิ้นลง ซึ่งหากมีการเข้าใช้หรือประกอบกิจกรรมการอนุรักษ์ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะจะเป็นพื้นที่หรือสถานที่อนุรักษ์ที่ตายลงไป (DEAD MONUMENTS) ซึ่งในการเข้าใช้อันเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนานั้นจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงการระมัดระวังการพัฒนาที่เกินขอบเขตอันจะส่งผลเสียต่อสภาพของการอนุรักษ์ที่กระทำอยู่นั้น

จากคุณค่าของการอนุรักษ์ดังกล่าว จึงมีนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นว่าความสำคัญกล่าวถึงความหมายแนวคิดที่เกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์ในแง่มุมต่าง ๆ ไว้ดังนี้

2.1 การอนุรักษ์

ในการให้คำนิยามของการอนุรักษ์ (CONSERVATION) ในปัจจุบันมีหลายทฤษฎี ดังนี้ เหตุผลของการอนุรักษ์และคำจำกัดความสามารถอธิบายได้ดังนี้

- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความรู้ในคุณค่าของความงามแห่งงานศิลปะ สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมในชุมชนนั้น
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจในเอกลักษณ์ของคนและชุมชน การดำรงเอกลักษณ์นั้นไว้จะเป็นเครื่องชี้ถึงความเข้มแข็ง วิวัฒนาการ และการพัฒนาของเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ และสังคม
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความผูกพันในสิ่งต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษของคนได้สร้างสรรขึ้นมา และใครจะรักษาไว้เป็นมรดกที่จะสืบทอด ๆ ไปสำหรับชนรุ่นหลัง

- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจในความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนอารยธรรมของมนุษย์ รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์และบุคคลที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความรู้ซึ่งในคุณค่าของสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แห่งอดีต เหตุการณ์ที่สำคัญ ความสำเร็จและชัยชนะ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอดีตและมีผลมาถึงปัจจุบัน หรือต่อไปในอนาคต
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจที่จะสงวนรักษาหลักฐาน พยานทางวิชาการ ทางประวัติศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไปในอนาคต
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเสียหาย ไม่อยากสูญเสียสิ่งดีงาม สิ่งสำคัญ และสิ่งต่าง ๆ ที่ตกทอดมาจากอดีตจนปัจจุบัน หากอยากที่คงสภาพรักษาไว้เป็นมรดกสมบัติของตนเอง ของชุมชนและของชาติต่อไป
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจ ที่อาศัยบทเรียนแห่งอดีตมาเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบัน เพื่อการดำเนินงานที่เหมาะสมในอนาคต
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจในการบำรุงรักษาสิ่งมีคุณค่า มีความสำคัญ ไม่ให้สูญสลาย สูญหายไปตามอายุขัยของสิ่งนั้น หรือถูกทำลายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความรู้ในการดำเนินงาน หรือการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม ในสิ่งที่มีคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและตกทอดมาถึงชนรุ่นปัจจุบัน
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของการเลือกแนววิถีที่เหมาะสมในการดำเนินงานเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม โดยการคงสภาพ หรือเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่เป็นอยู่ หรือ ความจำเป็นในสภาวะการณ์ปัจจุบัน (บัณฑิต จุลาสัย 2532 : 11-12)

จากความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ของการอนุรักษ์นั้นคงเกี่ยวเนื่องกับ สถานที่ สิ่งก่อสร้าง เวลา และผู้คนนั้น ในการศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับการอนุรักษ์มีผู้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของการอนุรักษ์ไว้มากมาย ซึ่งจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้พอสังเขปได้ดังนี้

2.1.2 ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ (CONSERVATION) มีความหมาย 2 นัย ในนัยที่กว้างหมายถึง การใช้และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (NATURE) และที่มนุษย์สร้างขึ้น (MAN MADE) และมี

การวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับการใช้ทรัพยากรนั้น ส่วนในขั้นที่แคบกว่านั้นหมายถึง การปรับปรุงหรือป้องกันอาคารหรือกลุ่มอาคารและปริมาตรใกล้เคียง (CONSERVATION AREA) โดยมักจะ เป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และหรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณดังกล่าว อาจมีขอบเขตตั้งแต่ หมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน หรือเมืองขนาดเล็ก หรืออาจจะเป็นองค์ประกอบของเมือง เช่น วัด โบสถ์ อาคาร ถนนตลาด กลุ่มอาคาร หรือส่วนหนึ่งของอาคาร เป็นต้น (WHITTICK, ED 1974 : 294)

การอนุรักษ์ (CONSERVATION) หมายถึง การกระทำเพื่อป้องกันการเสื่อมโทรม รวมทั้งการกระทำกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อรักษาของมรดกทางวัฒนธรรม (FEILDEN 1982) หรือการวางแผนการใช้อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและเทคโนโลยี ให้ดีที่สุด เช่น การรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมของซุ้มซัน (COVENT GARDEN) (ตลาดเก่าในลอนดอน) (REYNDLDS, ED 1976)

การอนุรักษ์ (CONSERVATION) หมายถึง การสงวนรักษา ป้องกันดูแล เพิ่มคุณค่าและปรับปรุงอาคาร ที่มีความสำคัญด้าน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สังคมและเทคโนโลยี ทั้งที่ยังคงมีประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันหรือส่วนที่ไม่ได้มีการใช้สอยอีกต่อไป แล้ว ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองหรือพื้นที่นั้น ๆ ในการอนุรักษ์นี้ไม่ได้หมายความว่า จะต้องรักษาทุกสิ่งทุกอย่างให้อยู่ในสภาพเดิม หากต้องการให้สิ่งที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์นั้นมีคุณค่าต่อชนในรุ่นปัจจุบันและในอนาคตด้วย และสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจในขณะนั้น ทั้งนี้เพื่อ ให้ชนในรุ่นปัจจุบันเห็นถึงพัฒนาการของชุมชนนั้น เพื่อผลประโยชน์ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตด้วย

อนุสรณ์และสถาน (MONUMENTS AND SITES) หมายถึง อาคารสถานที่และบริเวณที่มนุษย์สร้างหรือเป็นเองโดยธรรมชาติ และมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ การอนุรักษ์สิ่งดังกล่าว นิจ วิทยุระนันท์ ได้ให้แนวคิดในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

การอนุรักษ์อาคารสถานที่ และบริเวณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมและศิลปกรรมนั้น ตามหลักการใหม่และไม่อนุรักษ์เพียงเพื่ออนุรักษ์เท่านั้น กล่าวคือ จะไม่อนุรักษ์ในลักษณะที่เรียกว่า "รักษาไว้ในตู้กระจก" แต่การอนุรักษ์โดยแนวคิดใหม่โดยให้อาคาร สถานที่ และบริเวณนั้นผสมกลมกลืนไปกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน (SOCIAL LIFE)

อนุสรณ์และสถาน จำนวนออกได้เป็น 3 ประเภท

- 1) อนุสรณ์และสถานอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (MONUMENT AND SITES OF HISTORICAL INTEREST) เช่น วัด กำแพงเมือง คูเมือง ปราสาทหิน
- 2) อนุสรณ์และสถานอันมีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์ (MONUMENT AND SITES OF SCIENTIFIC INTEREST) เช่น ซากโบราณทางชีววิทยา และเมืองผี สุสานหอย
- 3) อนุสรณ์และสถานอันมีคุณค่าทางความงามแห่งธรรมชาติ (MONUMENT AND SITES OF NATURAL BEAUTY) เช่น ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ เกาะ

ในระดับโลกการประชุมสามัญครั้ง ที่ 17 ขององค์การยูเนสโก ณ กรุงปารีสที่ประชุมได้มีมติยอมรับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก (CONVENTION CONCERNING THE PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE) มีสาระครอบคลุมตั้งแต่สิ่งของ วัตถุ วัจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์เช่นกัน (นิจ วิทยุระนันท์ : 3-5)

CONSERVATION : WISE USE FOR LONG TERM BENEFIT OF MAN
การอนุรักษ์คือการรู้จักใช้อย่างชาญฉลาดและนำส่วนที่เป็นกำไรหรือผลพลอดได้มาจัดการใช้ เพื่อประโยชน์ระยะยาวของมนุษย์ (ดร. สุวัฒนา ชาตานิติ : สัมภาษณ์ 2535)

และในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กล่าวถึงความหมายของ "อนุรักษ์" ไว้ว่า การอนุรักษ์คือ การรักษาให้คงเดิม "(การอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ คือ การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้ได้นานที่สุด เกิดประโยชน์มากที่สุด ส่วนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมก็คือ การรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไป หรือให้อยู่ในสภาพคงเดิม)

นอกจากคำว่า CONSERVATION ที่ได้กล่าวถึงความหมาย (นิยาม) ไปแล้วนั้น มีการใช้คำที่มีความหมายแล้วใกล้เคียงกับคำว่า CONSERVATION หรือในเชิงอนุรักษ์อีกหลายคำ ดังนั้นเพื่อให้ในส่วนของนิยามคำว่า CONSERVATION หรืออนุรักษ์สมบูรณ์ขึ้น จึงได้ประมวลความหมายที่น่าสนใจมานำเสนอไว้ ดังนี้

อนุรักษ์ จะมีใช้อยู่ 2 คำ CONSERVATION และ PRESERVATION

PRESERVATION เป็นศัพท์อเมริกัน มีความหมายว่า "การปกป้องรักษาถิ่น ความหมายรวมถึงการจัดการทั้งหลาย รวมทั้งกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอาคารที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และ URBAN SETTINES มักจะมุ่งเน้นในการเก็บรักษาของในพิพิธภัณฑ์หรือสถานที่ใดที่หนึ่งโดย

เฉพาะ เช่น มีโบราณสถานชำรุดทรุดโทรม ก็มีการพิจารณาว่าจะมีการสงวนรักษาไว้หรือไม่ ต้องพิจารณาจากคุณค่าและระดับงานศิลปกรรม หลังจากพิจารณาแล้วก็เข้าไปทำการสงวนรักษา เพื่อให้คงสภาพเดิมมากที่สุด ไม่ไปต่อเติมเสริมแต่งให้มากกว่าเดิม

CONSERVATION เป็นศัพท์อังกฤษ มีความหมายที่กว้างและเป็นคำรวม มีขอบเขตรอบคลุมทั้ง PRESERVATION และ RESTORATION มีการนำมาปรับใช้ ไม่ว่าจะเป็ นของชิ้นเล็กชิ้นใหญ่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน เพื่อใช้ในัจจุบัน มีส่วนร่วมในสังคมและชีวิต ปัจจุบัน อาจเป็นการสร้างสรรค์ของใหม่ซึ่งกลมกลืนและส่งเสริมของที่มีมาอยู่ก่อนแล้ว ขณะที่ PRESERVATION มีความหมายที่แคบกว่า โดยเป็นเพียงการจัดการอนุรักษ์อย่างหนึ่ง

2.1.3 ระดับของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์หรือการแทรกแซงใดคือโบราณวัตถุและโบราณสถานมีหลายระดับ การนำวิธีการอนุรักษ์ระดับต่าง ๆ เข้ามาใช้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ลักษณะทางด้านการสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและอดีต สภาพแวดล้อมบริเวณโดยรอบและความเข้าใจของนักอนุรักษ์ และฝ่ายปฏิบัติ บางกรณีการอนุรักษ์ในระดับต่าง ๆ อาจนำมาใช้ร่วมกันในหลายระดับด้วยก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมขององค์ประกอบ (ปัจจัย) ต่าง ๆ ที่กล่าวมา

ก. การบูรณะ (RESTORATION) หมายถึงกระบวนการรักษารูปแบบและรายละเอียดของสิ่งก่อสร้างอย่างถูกต้องของระชะสมัยที่แน่นอน เป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ที่ใช้มากที่สุด (ORIGINAL CONDITION) ได้แก่

- 1) การแทนที่ส่วนที่ถูกทำลายเสียหายไป
- 2) รื้อถอนสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมา

ข. การปฏิสังขรณ์ (REHABILITATION/RENOVATION) การทำให้กลับใช้ประโยชน์ได้อีกครั้งหนึ่ง (USABLE AGAIN) เป็นกระบวนการอนุรักษ์อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นขบวนการบูรณะอาคารประวัติศาสตร์ให้คืนสู่สภาพการใช้งานได้อดีตด้วยการซ่อมแซม หรือเปลี่ยนแปลง เพื่อสามารถใช้งานในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไขของ

- 1) HISTORICAL CONTINUITY
- 2) SOLID SENSE OF PLACE

ค. การฟื้นฟู (RENEWAL) โดยเน้นด้านการวางผังเมือง เพื่อการดำรงชีวิตใหม่ในส่วนรของเมืองเก่าที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ทั้งนี้อาจหมายถึงการก่อสร้างอาคารเก่าขึ้นมาใหม่รวมถึงการกำหนดประโยชน์ใช้สอยใหม่ในอาคารเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

และสังคม

ง. การเลียนแบบ (REPLICATION) เช่น THE OLD TOWN SECTION OF WARSAW เป็นการเลียนแบบของรูปแบบ (FORM) ทั้งหมดก่อนยุคสมัยที่จะมีการทำลายหรือก่อให้เกิดความต่อเนื่อง การเลียนแบบอาจเป็นเรื่องของความสูง วัสดุ ระยะเวลา ๗ รูปแบบ

จ. การย้ายจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง (RELOCATION) เป็นลักษณะหนึ่งของการอนุรักษ์แต่ใช้ไม่มาก เช่น การเคลื่อนย้ายห่มุวัดแห่งอูซิมเบลในราชวงศ์ที่ 19 ของอิตาลีซึ่งถูกย้ายออกไปเพื่อป้องกันการถูกน้ำท่วม จากการสร้างเขื่อนอาสวาน

ฉ. การสร้างขึ้นใหม่ (RECONSTRUCTION) เป็นการก่อสร้างอาคารในลักษณะหรือรูปแบบที่มีคุณค่าขึ้นมาใหม่ ซึ่งของเดิมถูกทำลายลงโดยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหวหรือน้ำท่วม ตัวอย่างเช่น พระชาตุพนม เป็นต้น ส่วนการสร้างเฉพาะขึ้นส่วนบางชิ้นส่วนขึ้นมาใหม่ (REPRODUCTION) เพื่อทดแทนส่วนที่หายไป หรือพังทลายลง ส่วนใหญ่เป็นจำพวกลวดลายส่วนตกแต่งต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องแสดงให้เห็นถึงส่วนเก่าและส่วนที่ต่อเติมใหม่ โดยอาจจะใช้สีที่แตกต่างจากชิ้นส่วนเก่าแต่มีความกลมกลืนกัน ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่ภายใต้การเคารพต่อรูปแบบเดิมให้มากที่สุด

ความหมายในระดับต่าง ๆ ของการอนุรักษ์นั้น โดยภาพรวมคือ การเก็บรักษา การรักษา การสร้างขึ้นของโบราณสถาน โบราณวัตถุให้พ้นจากการทำลาย หรือควบคุมการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการรักษาและการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุอาสนุสมัย และสภาพเศรษฐกิจ สังคมในขณะนั้น

2.1.4 ขนาดของการอนุรักษ์ (SCALE OF PRESERVATION/CONSERVATION ACTION) (ดร.สุวัฒนา ฮาดานิติ 2535 : 3-4)

ในการวางผังเมืองการอนุรักษ์จะมี SCALE (ขนาด สัดส่วน) ที่ต่างกัน การอนุรักษ์ไม่สามารถกำหนดได้เฉพาะเป็น อาคาร กลุ่มอาคาร หรือย่าน แต่การอนุรักษ์จะต้องคิดถึงองค์ประกอบต่อเนื่องของพื้นที่ด้วย เช่น STREET FURNITURE, PARKS, MANHOLE COVER SITES, FACADES สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ควรจะได้รับการพิจารณาพร้อมด้วยเนื่องจากเป็นภาพรวมของเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่นั้นด้วย ด้วยเหตุนี้การอนุรักษ์จึงไม่เฉพาะเจาะจงอยู่เฉพาะองค์ประกอบเมืองชนิดใดชนิดหนึ่งเท่านั้น ขนาดของการอนุรักษ์มีขนาด (พื้นที่, ส่วนที่อนุรักษ์) ที่สำคัญ ๆ ดังนี้

- 1) การอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติ (NATURAL AREAS) การอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ
- 2) การอนุรักษ์ทั้งเมือง (TOWN AND VILLAGES) การอนุรักษ์เมืองอาจพิจารณาเป็น ยุคสมัย (PERIOD) เพื่อให้คนรุ่นต่อไปเข้าใจถึงลักษณะเด่นของยุคสมัยในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ทำการอนุรักษ์ใด
- 3) การอนุรักษ์ย่าน (DISTRICTS)/(POCKETS OF THE PAST) คือ การอนุรักษ์บริเวณที่มีความต่อเนื่องทางกายภาพ และมีขอบเขตที่ชัดเจนทำให้เห็นลักษณะเด่นที่แตกต่างจากบริเวณอื่นอย่างชัดเจน
- 4) การอนุรักษ์เฉพาะส่วน เช่น อนุรักษ์เฉพาะส่วนหน้าอาคาร ประตูเมือง และสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม

ในการศึกษาวิธานพื้นที่ฉบับนี้เมืองเชียงใหม่มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องจากอดีตมา ถึงปัจจุบันลักษณะของพัฒนาการเมืองมีช่วงอายุ (LIFE SPAN) อยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลาย ช่วงเวลาในอดีต ที่จัดอยู่ในลักษณะเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์จะต้องมีช่วงอายุ (LIFE SPAN) อยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่ง ซึ่งแบ่งตามช่วงอายุของเมืองได้ 4 ประเภท

1. เมืองร้าง (ABANDONE/DEAD ANCIENT/HISTORIC CITY)
2. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและถูกนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น เชียงใหม่
3. เมืองที่มีพัฒนาการจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน (LIVING ANCIENT/HISTORIC CITY)
4. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน

ส่วนย่านประวัติศาสตร์ (HISTORIC DISTRICT) คือ พื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของเมืองซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ลักษณะย่านประวัติศาสตร์จะปรากฏในเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงจนเหลือเฉพาะพื้นที่ส่วนนั้นเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของเมือง โดยส่วนใหญ่จะเป็นย่านธุรกิจหรือการเมืองการปกครองและย่านพักอาศัยเป็นต้น (ชาดา สุทธิธรรม 2532 : 142-148)

2.1.5 การอนุรักษ์ในต่างประเทศ (ตัวอย่างกรณีศึกษาต่างประเทศที่น่าสนใจ)

1) การอนุรักษ์ในประเทศอังกฤษ (ขบวนการอนุรักษ์) การอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมของอังกฤษถูกกำหนดให้รักษาอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎเกณฑ์ 3 ประการ

- 1.1) คุณภาพของตัวศิลปสถาปัตยกรรม
- 1.2) ระยะเวลาในการดำเนินงาน
- 1.3) สถานที่ที่กำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์

การอนุรักษ์อาคารของอังกฤษมีจุดเริ่มต้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน เช่น กฎหมาย TOWN & COUNTRY PLANNING ACT (1947) กำหนดให้จัดลำดับความสำคัญของอาคารสถาปัตยกรรม ในปี 1957 มีการจัดตั้ง CIVIC TRUST ขึ้นโดยเป็นองค์กรอาสาสมัครในด้านการอนุรักษ์คอยให้ความสนับสนุนแก่สมาคมอนุรักษ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานั้น โดยให้คำปรึกษา วางแผนงาน โครงการ และให้การศึกษาด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน โดยวิธีการจัดสัมมนา ประชุม นิทรรศการ (สิริวิชัย นฤมิตรเรขการ และ ม.ล. สุรัสวดี สุธาสวัสดิ์ ๗ อุษษา : 2534) หรือในปี ค.ศ. 1965 THE COUNCIL FOR BRITISH ARCHACOLOGY (สมาพันธ์นักโบราณคดี) ได้พิมพ์รายงาน 2 ฉบับเสนอแนวทางและวิธีการปฏิบัติในการวางแผนและบูรณะพัฒนาอาคารที่มีคุณค่า รายงาน 2 ฉบับนี้ ทำให้รัฐบาลอังกฤษต้องออกมาตรการสำรวจเพื่ออนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมเก่าแก่ของเมือง การตัดสินใจเลือกพื้นที่อนุรักษ์นั้นกระทำโดยคณะกรรมการระดับชาติ ซึ่งประกอบด้วย นักโบราณคดี นักผังเมืองและ ผู้แทนจากรัฐบาล หน่วยงานท้องถิ่น การดำเนินงานแบ่งออกเป็น 2 ช่วงระยะเวลา คือ ใน 2 ปีแรก ดำเนินการตรวจสอบซ่อมแซมโครงสร้างของอาคารและดำเนินงานในด้านกฎหมาย สิทธิต่าง ๆ ในกรณีอาคารนั้นเป็นของเอกชนหลังจากระยะเวลา 2 ปี ดังกล่าวแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันออกประกาศแผน และรายละเอียด ซึ่งได้ผ่านการรับรองจากคณะที่ปรึกษา และคณะกรรมการระดับชาติ ในแผนรายละเอียดอันประกอบด้วย เทคนิคการอนุรักษ์วัสดุที่ใช้ การปฏิบัติงาน ซึ่งงานนั้นจะไม่มีกำหนดระยะเวลาที่ตายตัวขึ้นอยู่กับความยากง่ายของตัวงาน (HARVEY : 35-50)

ในปี 1882 ANCIENT MONUMENTS ACT ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว (สร้างก่อน ค.ศ. 1714) ราว 12,000 แห่ง ในจำนวน 700 แห่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมสิ่งแวดล้อม (DEPT. OF ENVIROUMENT) นอกนั้นบางแห่งอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานบริหารส่วนท้องถิ่น จากระยะเวลาที่ผ่านมาภาพของพัฒนาการของการอนุรักษ์ในประเทศไทยอังกฤษมีทั้งหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนร่วมมือกันในการอนุรักษ์ เงื่อนไขและกฎเกณฑ์

ในการอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมถูกจัดลำดับโดยกฎหมายผังเมืองและความเข้าใจถึงกระบวนการ
 วิธีการ การอนุรักษ์ โดยได้รับความร่วมมือจากนักโบราณคดี สถาปนิก นักผังเมือง ประชาชน
 (ตัวแทนภาคท้องถิ่น) และการวิเคราะห์วิจัยทาง โบราณคดี เศรษฐกิจ สังคม ภาษภาพ, ตลอดจน
 องค์กรปกครองส่วนต่าง ๆ ของ "เมือง" มีหน่วยงานและมาตรการทางด้านกฎหมายรองรับการ
 ดำเนินงานการอนุรักษ์อย่างเข้มแข็ง ทำให้การอนุรักษ์อังกฤษประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี คือ
 สามารถจะกระทำได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการใกล้เคียงกับรูปแบบของศิลปสถาปัตยกรรมดั้งเดิม
 และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อสังคมในเรื่องคุณค่าของสิ่งก่อสร้างและวิถีชีวิตในทรัพย์สินต่าง ๆ

2.1.6 การอนุรักษ์ในประเทศไทย

การอนุรักษ์เมืองไทยยังเป็นเรื่องใหม่มาก เราเริ่มเล็งเห็นคุณค่าและความ
 สำคัญเมื่อไม่นานมานี้ สืบเนื่องมาจากประเทศไทยมีวิวัฒนาการมาช้านาน ทำให้มีการก่อสร้าง
 อาคาร สถานที่ต่าง ๆ เพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยมากมาย จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันสิ่งเหล่านั้น
 ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ใน
 ปัจจุบันเราเห็นได้ว่าการอนุรักษ์ที่ประสบผลสำเร็จนั้น นอกจากความร่วมมือของประชาชนและ
 หน่วยงานรัฐบาลหรือองค์กรต่าง ๆ แล้วนั้น เรายังได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากราชวงศ์
 พระองค์ต่าง ๆ ที่ทรงห่วงใยในเรื่องราวความเป็นมาของเมือง ลักษณะเช่นนี้การอนุรักษ์จะ
 ประสบผลสำเร็จมาก หรือหากขาดความร่วมมือและประสานงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการ
 อนุรักษ์แล้วก็อาจเกิดเป็นปัญหาในการอนุรักษ์ในเชิงต่าง ๆ ตามมาก็ได้

การปฏิบัติอุตสาหกรรมเมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมาก่อให้เกิดผลการเจริญ
 เติบโตอย่างมากในช่วง 50-60 ปีหลัง (ประมาณ 2480 ขึ้นไป) และโดยเฉพาะในช่วงปัจจุบัน
 เมืองเมืองพัฒนาขึ้นทำให้พื้นที่ต่าง ๆ ลดน้อยลง อาคารเก่าและสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติ แต่ไม่มี
 ความเหมาะสมทางประโยชน์ใช้สอย ในปัจจุบันมักจะถูกรื้อถอนลงทำให้เอกลักษณ์ของเมืองใน
 อดีตเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ในเชิงทฤษฎีการอนุรักษ์ของทางโลกตะวันตกมีความแตกต่างจากโลกตะวันตก
 อยู่บ้างลักษณะแนวความคิดพอสังเขป มีดังนี้

2.1.6.1) แบบตะวันตก การอนุรักษ์ในคนที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การบูรณะ
 ปฏิสังขรณ์ถือว่าเป็นการทำเป็นบุญกุศล ไม่เคร่งครัดว่าจะต้องทำให้เหมือนเดิม

2.1.6.2) แบบตะวันตก ไม่ถือว่าการซ่อมแซมเป็นการทำบุญ ถือเป็น
 เรื่องของประโยชน์ใช้สอย ความสนใจและจะต้องทำให้เหมือนของเดิมหรือใกล้เคียง

ต่อมาในสมัยหลังอิทธิพลและแนวคิดแบบตะวันตกเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้การอนุรักษ์เริ่มมีระเบียบและทิศทางมากขึ้น

สำหรับประวัติการอนุรักษ์ในประเทศไทยนั้น พัฒนาการที่ผ่านมาพอมีหลักฐานที่น่าสนใจดังนี้

- ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในกฎหมายตรา 3 ดวง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำลายพระพุทธรูปและพระสถูปเจดีย์ การกระทำดังกล่าวอยู่ในลักษณะโจร

- ในสมัยรัชกาลที่ 4 ผู้ที่อาศัยอยู่รอบวัดวาอารามจะต้องช่วยกันสอดส่องดูแล และรับผิดชอบต่อโบราณสถานที่อยู่ใกล้บ้าน โดยกฎหมายนี้ครอบคลุมถึงคนต่างชาติและนอกศาสนาอีกด้วย

- ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ (ร. 6) นั้น ได้โปรดให้ประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2466 และโปรดให้กรมการทอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเป็นพนักงานตรวจตราโบราณสถาน

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 70 ปีที่ผ่านมากฎหมายและ มาตรการการอนุรักษ์ที่สำคัญมีดังนี้

- ในปี 2469 จัดตั้งราชบัณฑิตยสถานดูแลและรักษาโบราณสถาน

- ในสมัยรัชกาลที่ 7 ตราพระราชบัญญัติพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร พ.ศ. 2419 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ

- ในปี พ.ศ. 2477 ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุโบราณวัตถุและการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ

มาจนถึงพระราชบัญญัติที่ประกาศใช้ในช่วง พ.ศ. 2504 คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มีสาระเกี่ยวกับการบำรุง รักษา สงวนป้องกัน ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุต่าง ๆ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานและการกำหนดเขตที่ดินโดยรอบให้เป็นเขตโบราณสถานตามสมควรรวมถึงการให้โอกาสแก่ผู้ครอบครองเขตโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ มีโอกาสยื่นคำร้องคัดค้านการขึ้นทะเบียนต่อศาลา นอกจากนี้ยังมีสาระสำคัญเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการก่อสร้าง ซ่อมแซมแก้ไข เปลี่ยนแปลงโบราณสถานและอาคารภายในเขตโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว และบทกำหนดโทษต่าง ๆ แก่ผู้ลักลอบขุด เบียดบัง และทำลายโบราณสถาน

การอนุรักษ์ในประเทศไทย (กรณีศึกษา การอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์)
(จารุณี ศรีมังคะลา 2531 : 29-32)

ในปี พ.ศ. 2525 คณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยการสนับสนุนของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP/REGIONAL OFFICE) ได้จัดให้มีการประกวดผลงานการออกแบบด้านผังเมืองและสถาปัตยกรรม เพื่อสภาพแวดล้อมที่พึงปรารถนาสำหรับกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น โดยแบ่งเป็นบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน และบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก โดยกำหนดให้

- บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศูนย์บริหารราชการ และสถาบันการศึกษา พร้อมทั้งควบคุมมิให้มีการขยายตัวของพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ดึงดูดให้เกิดความหนาแน่นแออัด และก่อให้เกิดปัญหาภาวะมลพิษ และส่งเสริมให้มีพื้นที่ว่างโล่งให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมและเชิดชูความสง่างามของพระบรมมหาราชวัง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2.1 แสดงหน่วยงานและกระบวนงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุในประเทศไทย

หน่วยงาน	สังกัด	กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และกิจกรรม
1. กรมศิลปากร	กระทรวงศึกษาธิการ	พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2504 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย 308 เก็บรักษา กรมศิลปากร 2515
2. กรมศาสนา	กระทรวงศึกษาธิการ	พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 พระราชบัญญัติสงฆ์และคณะสงฆ์ 2503 กรมศาสนา โบราณสถาน วัดและศิลปวัตถุภายในวัด 2503
3. กรมการคลัง	กระทรวงการคลัง	พระราชบัญญัติการคลัง 2518 กฎกระทรวง 2518
4. สำนักพิมพ์	กระทรวงมหาดไทย	พระราชบัญญัติการพิมพ์ 2518
5. สำนักสงฆ์	กระทรวงศึกษาธิการ	กรมการศาสนา สำนักสงฆ์ 2530
6. กรมการปกครอง	สำนักนายกรัฐมนตรี	การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น
7. SPECIAL PROJECT ON ARCHAEOLOGY & FINE ART (SPFA)	SKANED/UNESCO	ประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ
8. สำนักอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งของ	อิสระ	ศึกษาเอกชน
9. สำนักช่าง	อิสระ	ศึกษาเอกชน
10. องค์การและหน่วยงาน ทั่วประเทศ (จังหวัด มหาวิทยาลัย ฯลฯ) ที่ดำเนินการอนุรักษ์ศิลปกรรม	อิสระ	ศึกษาเอกชน การท่องเที่ยว จัดตั้ง ส่งเสริม

- บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ให้การใช้ที่ดินเป็นไปตามลักษณะเดิมที่เป็นอยู่ เช่น การพาณิชย์กรรมบริเวณบางลำภู วังบูรพา ปากคลองตลาด ซึ่งคณะกรรมการฯ มีนโยบายให้เป็นแหล่งบริการประชาชนในท้องถิ่น

จากแนวทางดังกล่าวข้างต้นได้มีโครงการต่าง ๆ ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการ โครงการกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนี้

ก) โครงการรื้อฟื้นโบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ โครงการรื้อฟื้นพระที่นั่งกุศลทักษิณและหอกลองประจำเมือง โครงการรื้อฟื้นสะพานหก โครงการรื้อฟื้นประตูป้อมวังหน้า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข) โครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ มีเป็นจำนวนมาก เช่น การย้ายตลาดนัดสนามหลวง หาบเร่ และแผงลอย การย้ายแผงหนังสือสนามหลวง การจัดสร้างสวนสาธารณะและพลับพลาที่ประทับชั่วคราวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

2.1.6.3) มาตรการที่นำมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายฯ ที่ได้กำหนดไว้ได้แก่

ก) มาตรการชั่วคราวในการควบคุมการก่อสร้างอาคารภาครัฐบาล เพื่อพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการฯ ได้พิจารณาให้ความเห็นในโครงการก่อสร้างอาคารของรัฐ จำนวน 40 โครงการ

ข) มาตรการสนับสนุนด้านงบประมาณแก่หน่วยงานดำเนินการ แบ่งเป็น

- สนับสนุนโครงการรื้อฟื้นโบราณสถาน
- สนับสนุนโครงการพัฒนา
- สนับสนุนโครงการก่อสร้างอาคาร
- การย้ายสถานที่ราชการ
- การบูรณะพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตน

ศาสดาราม

ค) มาตรการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ได้แก่

- ธีอบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างตัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน

- บัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างตัดแปลง ไร่หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทภายในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก

ง) มาตรการด้านการป้องกันความเสียหายต่อโบราณสถาน ได้แก่ การห้ามรบกวนทุกขนาดหนักตั้งแต่ 3 เพลารันไป ผ่านเข้าในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน การจัดระบบการจราจร และการจัดสถานีต้นทาง ขสมก.

2.1.6.4) การควบคุมให้เป็นไปตามนโยบายและแนวทางที่กำหนดไว้

ก) การติดตาม ประเมินผลของการดำเนินโครงการตามมติ คณะกรรมาฯ

ข) การมอบหมายให้หน่วยงานปฏิบัติ ดำเนินการและรายงานผลต่อคณะกรรมการฯ

สำหรับโครงการย้ายสถานที่ราชการ ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดพื้นที่ว่างเป็นอเนกมากในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ มีแนวความคิดพอสรุปได้ ดังนี้

- 1) หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบัณฑิตยสถาน ให้ตั้งอยู่ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ตามเดิม
- 2) หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ด้านบริหารเป็นหลักและเป็นหน่วยงานสูงสุด ในแต่ละกระทรวง ทบวง กรม ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ให้ตั้งตั้งอยู่ในบริเวณเดิม เช่น สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น
- 3) หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่บริการเป็นหลักและบริหารเป็นรอง และไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ มีประชาชนไปมาติดต่อเป็นจำนวนมาก ทำให้ความต้องการใช้พื้นที่สูง ทั้งพื้นที่อาคาร และบริเวณสำหรับจอดรถ และหน่วยงานยังสร้างปัญหาการจราจรคับคั่งรอบ ๆ บริเวณ ตลอดจนพื้นที่เป็นปัญหาคอขวด จึงสมควรย้ายออกจากพื้นที่เดิม เพื่อไปตั้งในที่เหมาะสมต่อไป

2.1.7 สิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ (CRITERIA FOR CONSERVATION) สิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ในปัจจุบันมีลักษณะใหญ่คือ

- 1) ลักษณะเฉพาะของเมือง (CHARACTOR OF TOWN)
- 2) สถาปัตยกรรม โบราณสถาน (ARCHITECTURE HISTORIC)

3) โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ

เกณฑ์ในการคัดเลือกสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์นั้นจัดอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

1) ความงาม (AESTHETIC) มีคุณค่าทางด้านความงาม ความปราณีตในการสร้างสรรค

2) เป็นแบบแผน (TYPICAL) เป็นตัวอย่างหรือเป็นตัวแทนรุ่นแรกที่ก่อให้เกิดเป็นแบบแผนอื่นและมีการปฏิบัติตามกันมา

3) มีน้อย หายาก (SCARCITY) เช่นเป็นชิ้นเดียว มีรุ่นเดียว MASTER PIECE

4) ความเป็นที่สุด SUPERLATIVE เก่าที่สุด งามที่สุด ดีที่สุด

5) เป็นสิ่งต่อเนื่องพัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบัน (HISTORICAL ROLE)

ลักษณะเฉพาะของเมือง (CHARACTER OF TOWN) เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่ต้องอนุรักษ์ไว้ ซึ่งหมายถึงเอกลักษณ์ของเมืองอันเกิดจากภาพรวม (IMAGE OF CITY) การรวมกลุ่มของอาคาร (BUILDING FABRIC) กลุ่มของวัดวาอาราม (เมืองเชียงใหม่ในลักษณะภาพรวมของเอกลักษณ์ของเมืองในลักษณะหนึ่งคือ เป็นเมืองที่มีกลุ่มของวัดวาอารามมากจนก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของเมือง และพื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวและการพัฒนาเมือง หรือรูปแบบเฉพาะของเมืองและโครงข่ายถนน บรรยากาศชุมชน ลักษณะกิจกรรมในบริเวณต่าง ๆ ภูมิทัศน์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงชนบประเพณี และศิลปวัฒนธรรม หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เมืองมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากเมืองอื่นหรือบริเวณพื้นที่อื่น ๆ

ในการศึกษาด้านจินตภาพของเมือง (IMAGE OF CITY) มีแนวคิดที่สำคัญและเป็นแบบแผนที่นักศึกษานำมาปฏิบัติ โดยสถาปนิกชาวอเมริกัน KEVIN LYNCH ศึกษาไว้เมื่อปี 1960 พบว่า รูปแบบของเมืองแบบต่าง ๆ ซึ่งแต่ละแบบมีความแตกต่างกันในด้าน อาทิเช่น ลักษณะทางกายภาพ ขอบเขต ทางสัญจร ที่ว่าง ย่าน การผสมผสานขององค์ประกอบก่อให้เกิดเป็นรูปแบบ (PATTERN) ต่าง ๆ ของเมือง ทำให้เมืองมีเอกลักษณ์เฉพาะจากองค์ประกอบของสารูปดังนี้

2.2 องค์ประกอบของสารูป (IMAGE)

1. เส้นทาง (PATH) หมายถึง ช่องทางสัญจร เส้นทางทางการติดต่อของชุมชนหรือแนวทางสำหรับการเคลื่อนที่ภายในเมือง ได้แก่ ถนน ตรอก ซอย ทางเท้า ทางรถไฟ

ทางน้ำ เส้นทางนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญสามารถจะแสดงให้เห็นถึงสภาพและภูมิทัศน์ของเมืองได้

2. **ขอบเขต (EDGE)** หมายถึง องค์ประกอบเชิงเส้นที่เป็นขอบเขตของสิ่งสองสิ่ง ที่ต่อเนื่องกัน เช่น ชายฝั่งทะเล กำแพงเมือง คูเมือง แนวต้นไม้ ทำให้การบริเวณของเมืองปรากฏชัด

3. **ย่าน (DISTRICT)** หมายถึง ย่านหรือส่วนของเมืองที่สามารถรับรู้ได้ว่าเป็น บริเวณเดียวกัน คล้ายคลึงกัน

4. **ที่รวมกิจกรรม (NODE)** หมายถึง แหล่งรวมของสิ่งต่าง ๆ บริเวณที่เป็นชุมชน จุดศูนย์กลาง หรือจุดอ้างอิงที่เป็นที่รวมของกิจกรรม ได้แก่ สีแยก หัวถนน จุดรัฐ ตลาดนัด มักเกิดความเคลื่อนไหว (DYNAMIC) ความคึกคักมีชีวิตชีวา ชุมชนมีความสัมพันธ์กับเส้นทางไว้เป็นจุดสังเกตหรืออ้างอิงได้

5. **ที่หมายตา (LANDMARK)** สิ่งที่ยังมองเห็นความแตกต่างได้เด่นชัด จากสิ่งแวดล้อม ใช้เป็นจุดอ้างอิงของชุมชนในการรับรู้และจดจำ และคนนอกชุมชน เช่น นักท่องเที่ยว แบ่งเป็น 2 ชนิด

5.1 **ที่หมายตาระดับเมือง (SISTANCE LANDMARK)** เป็นจุดที่สังเกตและอ้างอิงได้จากระยะไกล มักมีขนาดใหญ่ เช่น ภูเขา หอคอย ดิกระฟ้า เจดีย์ เหมาะสำหรับผู้เดินทางมาเยือน (เช่น นักท่องเที่ยว)

5.2 **ที่หมายตาระดับท้องถิ่น (LOCAL LANDMARK)** เป็นเครื่องสังเกตสำหรับคนในบริเวณนั้น ๆ

2.3 พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม

กิจกรรมของแต่ละบุคคลมีความสำคัญต่อจินตภาพที่เกิดขึ้น เดิมทีกิจกรรมในละแวกที่อยู่อาศัยของคนแตกต่างจากผู้ใหญ่ คือ มีนิสสรอบบ้านที่ต่างกัน (HOME-RANGE SIZE) ขอบเขตของส่วนที่สำคัญเป็นศูนย์กลาง เช่น บริเวณย่านใจกลางเมืองนั้นปรากฏว่ามีขนาดใหญ่ขึ้นหรือเล็กลงตามความสัมพันธ์กับระยะห่างระหว่างศูนย์กลางกับที่อยู่อาศัย

สำหรับเมืองที่มีย่านศูนย์กลางหลักเพียงศูนย์กลางเดียว เป็นย่านธุรกิจการค้าเป็นแหล่งที่ทำงาน มีแหล่งที่อยู่อาศัยกระจายรอบ ๆ ออกไปสู่ชานเมืองเป็นส่วนมาก ย่อมเป็นไปได้มากกว่า กิจกรรมประจำวันของการดำรงชีวิตเกี่ยวข้องกับส่วนเฉพาะที่เป็นสิ่งหนึ่งหรือจักรภาคหนึ่งของเมือง โดสจะมีการไปกลับประจำระหว่างบ้านกับศูนย์กลาง มีการซื้อของทั้งใน

สิ่งที่มนุษย์เรียนรู้และจำได้จากสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นระบบ คือ มีการจัดระเบียบ และสะสมประสบการณ์และกระบวนการรับรู้ทั้งหมดไว้ เรียกว่าระบบมโนทัศน์ (CONCEPTUAL SYSTEM) โครงสร้างของระบบมโนทัศน์มี 3 ส่วนคือ

1. จินตภาพ ได้แก่ ส่วนที่ปรากฏขึ้นทางจิตของสภาพแวดล้อมที่รับรู้ ผ่านการมองเห็น (VISUAL)
2. ระยะเวลาและขอบเขต ความสัมพันธ์ของระยะและตำแหน่งขององค์ประกอบต่าง ๆ (แผนภูมิที่ 2.2)

3. ความหมาย ได้แก่ สิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่าสิ่งที่ปรากฏในจินตภาพนั้นคืออะไร (ความหมายทั้งทางหน้าที่ใช้สอยและความหมายทางอารมณ์จากการรับรู้)

สถาปัตยกรรม (ARCHITECTURE) เป็นองค์ประกอบที่มีความชัดเจนในตัวในเมือง เนื่องจากเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ง่าย และสร้างความประทับใจได้เป็นอันดับแรก และสิ่งรอบข้างเป็นอันดับรอง สถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคาร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น สถาปัตยกรรมที่ควรรอนุรักษ์มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (DOBBY 1978 : 33-34, BURKE 1976 : 129, อ้างถึงในปรานอม 2530 : 11-12)

- เป็นสิ่งที่ยอมรับว่าเป็นงานศิลปะ
- เป็นตัวเชื่อมต่อการพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม
- เป็นตัวเชื่อมต่อ หรือเป็นตัวอย่างพัฒนาการด้านเทคนิควิทยา
- เป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณคดี เศรษฐกิจการเมืองและการท่องเที่ยว เป็นต้น

คุณค่าทางสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมมีการพิจารณาคุณค่าได้ 4 ด้านคือ

- ด้านประวัติศาสตร์
- ด้านสถาปัตยกรรม
- ด้านภูมิทัศน์ชุมชน
- ด้านการท่องเที่ยว

ยุทธวิธีที่นิยมใช้กำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะเมืองเก่าที่ยังคงมีชีวิตอยู่ (HISTORIC URBAN) เช่น เชียงใหม่ อสุยา มักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์จากใจกลางเมืองและบริเวณโดยรอบที่มีความสำคัญก่อน (มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์และกายภาพสูงสุด) เมื่อสามารถดำเนินการอนุรักษ์ได้ผลแล้วจึงขยายพื้นที่อนุรักษ์ออกไปโดยรอบเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตัวอย่างที่ได้เห็นได้ชัดเจน

เช่น การอนุรักษ์บริเวณเมืองเก่าเชียงใหม่ (บริเวณคูเมืองและโตนรอบ) หรือการอนุรักษ์บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์

2.4 การพัฒนาเมือง

ในการศึกษาวิธานนิพนธ์ฉบับนี้นอกจากศึกษาแนวความคิดในการอนุรักษ์แล้วยังมีแนวความคิดที่สำคัญอีกแนวหนึ่ง คือ แนวความคิดในการพัฒนาเนื่องจากการพัฒนาเป็นสิ่งที่สำคัญในการเจริญเติบโตของเมือง (เมืองเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต มีการเจริญเติบโต ในวัฏจักร เกิด แก่ เจ็บ ตาย) ในการเปลี่ยนแปลงของเมืองนั้น การพัฒนาในทางที่ถูกต้องคือ สนองประโยชน์ใช้สอยของชุมชนและชีวิตผู้คนได้อย่างสูงสุด รวมถึงการรักษาเอกลักษณ์เดิมของเมือง

อย่างไรก็ตามก็มีความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของเมืองก็อาจมีผลเสียเช่น การขยายตัวด้านกายภาพของเมืองอย่างไม่เป็นระบบ ขาดการวางแผนล่วงหน้า ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายอย่างเช่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างรวดเร็ว ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ ในกลุ่มประเทศแถบตะวันตกส่วนใหญ่ยึดถือแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนและเมืองในขณะนี้ (ดร. วีระ สัจกุล : 79)

การพัฒนา การวางแผนพัฒนาประเทศเป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับหลายสาขาวิชา ซึ่งต้องครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองของสังคมนั้น ๆ การพิจารณากำหนดกลยุทธ์ในการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม เพื่อให้ก่อประโยชน์สูงสุดในทุกด้าน และการบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมให้เสียหายน้อยที่สุด จึงเป็นหลักการที่สำคัญซึ่งประการหนึ่งของการวางแผน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาการวางแผนพัฒนาประเทศได้รับการส่งเสริมอย่างมาก เริ่มตั้งแต่ได้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาในระดับชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้น และตลอดระยะเวลา 25 ปีที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ต่าง ๆ ในประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านความเจริญและปัญหา การพัฒนาประเทศของแต่ละประเทศย่อมเหมาะสมและแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์ของการพัฒนา เช่น ในบางประเทศมุ่งพัฒนาเพื่อให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม บางประเทศเน้นเกษตรกรรม แนวทางและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีมากมายเพื่อแก้ปัญหาและนำไปสู่จุดมุ่งหมายของแต่ละประเทศให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ ทฤษฎีในการพัฒนาต่าง ๆ มีทั้งได้ผลบวกบ้างน้อยบ้าง

WEITZ นักวางแผนสังคมได้กล่าวถึงการวางแผนพัฒนาสมบูรณ์แบบไว้ว่า "การวางแผนพัฒนาถ้าจะให้สัมฤทธิ์ผลจะต้องสมบูรณ์แบบ หมายถึง การผสมผสาน (INTERGRATION) ของ การวางแผนเศรษฐกิจ การวางแผนสังคม และการวางแผนกายภาพเข้าเป็นมาตรการ นโยบาย และอยู่ในกรอบขององค์การที่ตั้งใจจะนำไปปฏิบัติ" ในความหมายที่เห็นได้นำเอาการวางแผนสังคม (SOCIAL PLANNING) ผสมผสานกับการวางแผนกายภาพ (PHYSICAL PLANNING) ด้วย

ผลของการพัฒนาที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การขยายตัวของชุมชนหรือเมือง แม้ว่าจะเป็นการเติบโตโดยธรรมชาติ แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นการเติบโตที่เร็วเกินไป มีการขยายตัวทั้งทางด้านจำนวนประชากรและขนาดพื้นที่เมือง สาเหตุสำคัญของการขยายตัวนี้ก็เนื่องจากการพัฒนาประเทศได้นำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ ร่วมกับความสนับสนุนจากต่างประเทศ ประเด็นต่อมาที่มีผลต่อประชากรและพื้นที่ คือ การขยายตัวทางด้านกิจกรรมหรือแหล่งงาน

2.5 การอนุรักษ์กับการพัฒนาเมือง

เมืองที่มีการเติบโต ดึงดูดการลงทุน และมีแรงผลักดันในการพัฒนาสูง โดยเฉพาะในเขตเมืองเก่าซึ่งอยู่กับศูนย์กลางธุรกิจ และการค้าของเมืองในปัจจุบันต้องคำนึงถึงการพัฒนามีสัดส่วนและแผนงานที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์ หากมีการจำกัดการขยายตัวของเมืองในเขตอนุรักษ์ จำเป็นต้องให้มีการขยายตัวหรือลงทุนในเขตอื่น ๆ ได้ ดังนั้นการอนุรักษ์และการพัฒนาหาเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม การพัฒนาและการอนุรักษ์นั้นเป็นส่วนที่สอดคล้องประสานกัน เป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกัน ดังนั้นแผนอนุรักษ์ควรเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเมืองด้วย เพื่อคุณภาพที่เหมาะสมของการอนุรักษ์และพัฒนา

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง (นิจ วิทยุระนันท์)

2.5.1 การใช้ที่ดิน จะต้องมีกาจำแนกประเภทการใช้ที่ดินเป็นสัดส่วน เพื่อจะทำให้ชุมชนเป็นระเบียบ บริเวณที่เป็นแหล่งชุมชนเก่ากลางเมืองหรือชุมชนที่ทรุดโทรมจะต้องดำเนินการจัดโครงการบูรณะฟื้นฟูเมือง และชุมชนเหล่านั้น องค์ประกอบต่าง ๆ ของการใช้ที่ดิน เช่น OPEN SPACE หรือ PUBLIC SPACE ควรมีขึ้นในบริเวณที่มีประชากรหนาแน่น ทั้งหมดนี้เพื่อความน่าอยู่และความเป็นระบบ ระเบียบของเมือง

2.5.2 การพัฒนาด้านการก่อสร้างของอาคารจะต้องคำนึงถึงรูปแบบ สัดส่วน ความสูงสีฉิ่งของอาคาร โดยพยายามให้ความกลมกลืนและสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของเมืองและเส้นขอบฟ้าของเมือง (ภูมิทัศน์) โดยเฉพาะกลุ่มอาคารสูงและตึกแถวเป็นตึกบังคับและทำลายทัศนียภาพ

ของวัดวาอาราม โบราณสถาน และชุมชน

2.5.3 การอนุรักษ์จำเป็นต้องให้ความสำคัญคุ้มครองคุณค่าและความงาม โดยการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ โบราณสถาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนา และจะต้องผสมผสานให้เข้ากับชีวิตในสังคมปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ โดยให้อยู่ในความพอเหมาะพอดี และจะต้องระวางการเปลี่ยนแปลงอันจะก่อให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์ของสิ่งอนุรักษ์นั้นด้วย

2.5.4 การสัญจร หมายรวมถึง ถนนและอุปกรณ์ตกแต่งถนน (FURNITURE STREET) จะต้องออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเอกลักษณ์หรือสภาพแวดล้อมของเมือง ลักษณะเช่นนี้มักจะเกิดขึ้นกับเมืองท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งตัวอย่างหาได้ตามบริเวณถนนรอบคูเมืองของเมืองเชียงใหม่ อีกประการที่สำคัญคือ การวางระบบถนนจะต้องหลีกเลี่ยงบริเวณที่จะอนุรักษ์ (กรณีในขณะนี้เกิดปัญหาเป็นตัวอย่างให้เห็นคือ การวางระบบถนนตัดผ่านโบราณสถานบริเวณวัดเจ็ดยอด) เพื่อเพียงเบนการจราจรให้ออกไปจากบริเวณนี้ เพื่อลดความสิ้นเปลืองอันจะส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน และเพื่อภูมิทัศน์ที่สวยงามในบริเวณนั้น

2.5.5 บริเวณสาธารณะ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการที่มีประสิทธิภาพและความพอเพียงในการให้บริการทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งควรคำนึงถึงความสวยงาม ความเป็นระเบียบและความปลอดภัย

2.5.6 คณะกรรมการเฉพาะกิจ "ปกป้องและส่งเสริมคุณภาพความงามของสิ่งแวดล้อม" มุ่งให้ท้องถิ่น (GRASS ROOT) มีบทบาทเพิ่มขึ้นในการรักษาคุณภาพของเมือง เช่น การจัดตั้งกรมธิการส่วนท้องถิ่นที่วิทยาลัยศรีเชียงใหม่เป็นผู้ดูแลโบราณสถานและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่สามารถรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้

จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก มีความสำคัญควรพิจารณาในขอบเขตโครงการโดยส่วนรวมของแผนพัฒนาระดับชาติอื่นที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาเมือง ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีหน่วยงานดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และพัฒนาร่วมเป็นโครงการใหญ่ มีแต่หน่วยงานย่อยซึ่งต้องประสานงานกันเองต่างกับประเทศอื่น ๆ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ เป็นต้น (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2533 : 173) จะมุ่งหมายที่จะประสานกันคือ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุถึงการครองชีพที่มีคุณภาพที่สูงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ของประชาชน ในทางปฏิบัติแล้วการพัฒนาเมืองเน้นให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีทางวัตถุ ขณะที่อนุรักษ์หรือการสงวนไว้ซึ่งทรัพยากรได้

เน้นถึงการที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี การที่จะทำได้ทั้ง 2 อย่างควบคู่กันนั้นจำเป็นที่จะทราบถึงลักษณะ และความเข้าใจที่มีต่อระบบนิเวศวิทยา

ความขัดแย้งของทั้ง 2 แนวความคิดข้างต้นคือ การพัฒนากับการสงวนเอาไว้ อาจหลีกเลี่ยงได้ถ้าทั้ง 2 ฝ่ายมีความเข้าใจถึงเหตุผลของแต่ละฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างการกำหนดแผนเพื่อพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และมีการเลือกเปิดให้หลายทาง ผู้พัฒนาจะต้องมีความเข้าใจพอควรถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และความสำคัญของการอนุรักษ์เพื่อการรักษา

การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงของชีวนิเวศ (BIOSPHERE) และการใช้ทรัพยากรมนุษย์ การเงิน ทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์และปรับปรุง

การอนุรักษ์ คือ การจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวนิเวศ (BIOSPHERE) เพื่อที่จะให้ได้ประโยชน์ที่ดีที่สุด และยั่งยืนแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาสภาพที่จะดำรงความต้องการและความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต การสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน การทดแทน และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

การพัฒนาและการอนุรักษ์มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ เพื่อมนุษยชาติโดยการพัฒนาที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อวัตถุประสงค์ของมนุษย์ในการใช้ชีวนิเวศ ส่วนการอนุรักษ์เพื่อให้แน่ใจได้ว่าสามารถใช้ชีวนิเวศต่อไปได้ดีและยาวนาน การพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นผลสำเร็จได้คือเมื่อได้รวมเอาการอนุรักษ์ทั้งหมดไว้ในการพัฒนา

2.6 นโยบาย กฎหมายและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่

นโยบาย กฎหมายและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะให้การดำเนินงานการอนุรักษ์ให้ประสบผลสำเร็จ การอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ที่มีความสำคัญทั้งในด้านประวัติศาสตร์ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนที่ 5 (2525-2529) เป็นต้นมา ได้กำหนดให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางหลักของภาคเหนือตอนบน ซึ่งส่งผลให้เมืองมีความสำคัญเพิ่มขึ้นทั้งในแง่เศรษฐกิจ รวมถึงการท่องเที่ยว ซึ่งผลจากพัฒนานั้นก่อให้เกิดผลในทางพัฒนาเมืองที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมจึงมีผู้ทำการศึกษา การวิจัย และข้อเสนอแนะต่าง ๆ อีกทั้งหน่วยราชการยังได้บัญญัติมาตรการกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์

เมืองเพื่อรักษาเมืองให้คงคุณค่าที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และมรดกทางศิลปกรรม

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

1. การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม โดยการวางผังเมือง : กรมศึกษาพื้นที่ในเขตเมืองเชียงใหม่ (อักษรางค์ โบราณานนท์, 2526)

งานวิจัยฉบับนี้ มีจุดประสงค์ที่จะแสดงปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน อาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม เนื่องจากสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ได้ถูกทำลายลงหรือทำให้เสื่อมคุณค่าลงด้วยสาเหตุต่าง ๆ และได้เสนอแนวทางสำหรับการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่า โดยวิธีการวางผังเมือง ซึ่งจะต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับการอนุรักษ์วิธีอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ การวางผังเมืองในที่นี้หมายถึง การควบคุมการใช้ที่ดินและรูปร่างลักษณะของอาคารสิ่งก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นในเขตอนุรักษ์ โดยจำกัดขอบเขตพื้นที่ศึกษาอยู่ภายในบริเวณกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ ซึ่งมีคูน้ำล้อมรอบ และได้เสนอแนวทางสำหรับการควบคุมการใช้ที่ดินและรูปร่างลักษณะอาคารในพื้นที่ดังกล่าว สรุปได้ดังต่อไปนี้

ก. นโยบายสำหรับการใช้ที่ดิน : กำหนดให้พื้นที่ศึกษาเป็นเขตอนุรักษ์ (CONSERVATION AREA) ให้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมพื้นที่บ้านล้านนา

ข. ข้อกำหนดสำหรับควบคุมการใช้ที่ดินภายในเขตอนุรักษ์ : ห้ามมิให้ใช้ที่โล่งภายในรัศมี 25 เมตรของโบราณสถานก่อสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ เพิ่มเติมและสนับสนุนให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนสาธารณะหรือสวนหย่อม ภายในเขตอนุรักษ์ห้ามกิจกรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมประเพณีไทย เช่น ไนต์คลับ อาบอบนวด หรือกิจกรรมที่ดึงดูดให้มีการจราจรจำนวนมากโดยเฉพาะรถบรรทุกหนักเข้ามาในบริเวณอนุรักษ์ ตลอดจนกิจกรรมที่ก่อให้เกิดเสียง กลิ่น คิว หรือของเสียอื่น ๆ ที่จะมีส่วนทำลายสภาพแวดล้อมของเขตอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้เป็นที่ตั้งของที่พักอาศัยหนาแน่นค่า พืชพันธ์ที่ รักษารายของที่ระลึก สำนักให้บริการนักท่องเที่ยว และสถานที่แสดงสินค้าพื้นเมือง เพื่อสนับสนุนหน้าที่ของเขตอนุรักษ์ และยังกำหนดให้มีการใช้พื้นที่ดินในการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ไม่เกินร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่เปิดโล่ง

ค. ข้อกำหนดสำหรับรูปร่างลักษณะอาคารภายในเขตอนุรักษ์ : อาคารที่จะตัดแปลงหรือก่อสร้างได้กำหนดให้มีรูปแบบสอดคล้องกับลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนา กล่าวคือ เป็นอาคารหลังคาทางจั่ว หลังคาเอียงลาด ความสูงของอาคารที่สร้างขึ้นใหม่แทนอาคารเก่าที่รื้อออกต้องสูงไม่เกินความสูงของอาคารเดิม และบริเวณที่อยู่ภายในรัศมี 200 เมตร ของโบราณสถาน อาคารใหม่จะต้องสูงไม่เกิน 2 ชั้น หรือ 8.00 เมตร ส่วนอาคารที่อยู่นอกรัศมีดังกล่าว สูงได้ไม่เกิน 3 ชั้น หรือ 12.00 เมตร และสีของอาคารห้ามใช้สีฉูดฉาด แต่ให้ใช้สีอ่อนที่อยู่ในกลุ่มโทนสีเย็น-อุ่น หรือสีธรรมชาติ นอกจากนี้ป้ายโฆษณาซึ่งกำหนดให้มีขนาดพื้นที่ไม่เกิน 1.50 ตารางเมตร ห้ามมิให้ติดตั้งในที่สาธารณะหรือยื่นล้ำออกมาในที่สาธารณะ และไม่ตั้งอยู่สูงเกินกว่าความสูงของอาคาร รวมทั้งมิให้ใช้สีฉูดฉาดด้วย

2. การอนุรักษ์บริเวณวัด การใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อมของวัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่ วัดอุปประสงค์ของการวิจัยโดยส่วนใหญ่ศึกษาถึงการ用地ดินและสภาพแวดล้อมในบริเวณวัดและบริเวณต่อเนื่องโดยศึกษาเฉพาะวัดพระสิงห์ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เป็นวัดที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว ในการศึกษาที่ผู้ศึกษาได้แสดงถึงปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นกับวัดและนำมาวิเคราะห์ วิจัย หาหนทางแก้ไข เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติต่อไป

สรุปความสำคัญได้ดังนี้ ในเมืองเชียงใหม่มีวัดเป็นจำนวนมากที่ใช้พื้นที่ในเขตวัด รวมทั้งพื้นที่ชุมชนสงฆ์ และพื้นที่กัลยาณอกเหนือไปจากกิจการของสงฆ์ ทั้งนี้โดยจุดประสงค์ที่ช่วยเหลือชุมชนและหาผลประโยชน์ทำนุบำรุงรักษั เช่น การอนุญาตให้ประชาชนใช้พื้นที่สร้างที่พักหรือสิ่งก่อสร้าง เพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ ทั้งคิดค่าเช่าและไม่คิดค่าเช่า ความเสื่อมโทรมภายในวัดโดยส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการใช้ที่ดินบางประเภทตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม เช่น ที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้าง ร้านค้า เสาไฟ สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ ป้ายโฆษณาต่าง ๆ การใช้สีและการขาดการบำรุงรักษา รวมถึงการบูรณะซ่อมแซมโดยขาดหลักวิชาการและการตัดแปลงหรือสร้างสิ่งก่อสร้างที่ไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางศิลปสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ส่วนสาเหตุภายนอกวัดโดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ที่ดินบริเวณโดยรอบวัดที่ขัดแย้งกับบทบาทของวัด เช่น บาร์ ไนต์คลับ โรงงานต่าง ๆ หรืออาคารสิ่งก่อสร้างในบริเวณใกล้เคียงวัด เช่น ดึงสูง รูปทรงอาคารที่แปลกตา

แนวความคิดในด้านการวางแผนพัฒนา เป้าหมายหลักในการพัฒนาคือ

1. แก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน
2. ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
3. ยกกระดับสภาพแวดล้อมบริเวณวัดให้ดีขึ้น

โดยใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะให้บรรลุเป้าหมาย คือ

- ก. มาตรการด้านกายภาพ คือ การควบคุมการใช้ที่ดิน สิ่งก่อสร้าง
- ข. มาตรการด้านสังคม ได้แก่ การเผยแพร่คุณค่าความสำคัญของวัด สร้างความรู้สึกในการเป็นเจ้าของแก่ประชาชน

3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

แผนหลักการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ แผนหลักพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ฉบับนี้เป็นแผนที่บริษัทที่ปรึกษา 4 บริษัททำขึ้น เพื่อเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์การจัดทำแผนหลักเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่โครงการเป็นไปอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ โครงสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ขัดแย้งต่อสภาพสังคม ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีของท้องถิ่น ตลอดจนอนุรักษ์และสร้างเสริมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในบริเวณพื้นที่โครงการ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทางภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย และพะเยา

แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ 10 กลุ่ม ดังนี้ คือ

- 1) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวคอฮอินทนนท์
- 2) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวคอฮเต่า
- 3) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวท่าตอน
- 4) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวกว๊านพะเยา
- 5) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองเชียงใหม่
- 6) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวคอฮสุเทพ
- 7) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวหน้าดกแม่สา
- 8) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวสันกำแพง
- 9) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว

10) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่

เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มที่กำหนดให้มีการพัฒนาในระยะสั้น เช่นเดียวกับกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวคอซอินทนนท์ ท่าคอง คอซสุเทพ น้ำตกแม่สา ถ้ำเชียงดาว และเมืองเชียงใหม่ ข้อเสนอแนะสำหรับกลุ่มนี้ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะด้านการใช้ที่ดินในระยะสั้นควรคงลักษณะการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ไว้ในลักษณะเดิม โดยยึดหลักการอนุรักษ์บริเวณที่มีต้นไม้ และบริเวณเปิดโล่งไว้และจัดให้มีบริเวณเปิดโล่งเพิ่มขึ้นจนได้สัดส่วนที่เหมาะสม โดยใช้บริเวณวัดบางแห่งรวมกัน เฉพาะภายในเขตเมืองและส่วนต่อเนื่องเกี่ยวข้อง พืชพันธุ์ที่ปลูกและห้ามให้มีการใช้ที่ดินที่ขัดกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เทศบาลนครเชียงใหม่จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ และโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในตัวเมืองเชียงใหม่แบ่งเป็น 4 โครงการคือ

- พืชพันธุ์ที่ปลูก มีจุดประสงค์หลักเพื่ออนุรักษ์ศิลป-วัฒนธรรม และโบราณสถานภายในตัวเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับใช้เป็นทิวทัศน์ที่สำคัญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การดำเนินการได้แบ่งพื้นที่ดังกล่าวออกเป็น 2 เขต คือ พื้นที่ในเขตกำแพงเมืองเก่า และพื้นที่ต่อเนื่องทางด้านตะวันออก ได้แก่ การปรับปรุงโบราณสถาน เช่น วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง วัดเชียงมั่น ประคูข้างเฟือก และบริเวณกำแพงเมือง ประคูลอดกและบริเวณต่อเนื่องกับศูนย์กลางการท่องเที่ยว ประคูเชียงใหม่ ประคูลอดก และมุมกำแพงท่งสี่ เป็นต้น การปรับปรุงคูเมือง เช่น การขุดลอก การสร้างทางเชื่อม สะพาน และปรับปรุงถนนโดยรอบคูเมือง เป็นต้น

- ทางเท้าสำคัญ คือ การเน้นการสัญจรด้วยทางเท้าและจักรยานในบริเวณที่สำคัญ ด้วยการปรับปรุงทางเท้า ส่งเสริมการสร้างทางจักรยาน และการจัดระบบการจราจรรวมทั้งการอนุญาตให้รถบางประเภทเท่านั้นผ่าน

- ศูนย์กลางการท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการบริการการท่องเที่ยว และเป็นจุดเปลี่ยนวิธีการเดินทางโดยได้เสนอให้ตั้งอยู่ ณ ด้านหลังวัดพระสิงห์

- การปรับปรุงคลองแม่ข่า กำแพงดิน ถนนวิภาวดี และศูนย์สินค้าพื้นเมือง ได้แก่ การขุดลอกคลองและสร้างทางเดินเท้าริมฝั่งคลองแม่ข่า การอนุรักษ์บูรณะกำแพงดิน การปรับปรุงทางเท้าที่จอดรถบริเวณถนนวิภาวดี และการเชื่อมต่อทางเดินเท้าระหว่างไนท์บาร์ชัวร์กับนครพิงค์บาร์ชัวร์ รวมทั้งทางเท้าริมคลองแม่ข่าและกำแพงดิน เพื่อสร้างระบบการเดินเท้าที่

ต่อเนื่อง

2.6.2 กฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์

1. ผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ (สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2525) สำนักผังเมืองได้จัดทำผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ถึงปี พ.ศ. 2540 ครอบคลุมพื้นที่ 106.3 ตารางกิโลเมตร รวมเขตเทศบาลเก่าและใหม่ 40.0 ตารางกิโลเมตร และตำบลโดยรอบอีก 66.3 ตารางกิโลเมตร การพัฒนาการใช้ที่ดินที่จัดทำโดยสำนักผังเมืองยังคงถือตามลักษณะการขยายตัวในปัจจุบัน กล่าวคือย่านพาณิชย์กรรมจะคงขยายตัวอยู่ในใจกลางเมืองและถนนสายหลัก สำหรับพื้นที่ในเขตคูเมืองหรือพื้นที่ศึกษาซึ่งถือว่าเป็นบริเวณที่ประกอบด้วยโบราณสถานมากมาย ได้ประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย นอกจากผังแสดงการใช้ที่ดินแล้ว ยังมีข้อกำหนดประกอบและมีประเภทกิจกรรมที่ห้ามหรือสนับสนุนในแต่ละเขตการใช้ที่ดินด้วย

ข้อ 13 ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้ใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการหรือเกี่ยวข้องกับนันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณะประโยชน์เท่านั้น

ข้อ 14 ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับการศึกษา หรือสาธารณะประโยชน์เท่านั้น

ข้อ 15 ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น อุตสาหกรรม หัตถกรรม การท่องเที่ยว การอนุรักษ์ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการและห้ามใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

1) โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานที่ประกอบกิจการโดยไม่ก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข หรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม

2) อาคารที่สูงเกิน 12 เมตร ยกเว้นส่วนโครงสร้างของหลังคาที่ไม่ใช้รับน้ำหนักบรรทุกและอาคารศาสนกิจ

3) คลังเชื้อเพลิงเพื่อการขนส่ง

4) คลังวัตถุระเบิด

5) สถานที่บรรจุก๊าซ ตามกฎหมายว่าด้วยการบรรจุก๊าซปิโตร

เลียมเหลว

- 6) สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ตามกฎหมายว่าด้วยการ
เก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง
- 7) สถานบริการ
- 8) เลี้ยงม้า โค กระบือ สุนัข แพะ แกะ ห่าน เป็ด
หรือไก่เพื่อการค้า หรือโคสูก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข
- 9) ไรโซลเก็บผลิตผลการเกษตร
- 10) สุสานหรือฌาปนสถาน
- 11) กำจัดมูลฝอย
- 12) ชื่อราชสกุล

ข้อ 16 ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการศาสนาหรือ
เกี่ยวเนื่องกับการศาสนา การศึกษา หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ข้อ 18 ให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการอนุญาตก่อสร้างอาคารหรือประกอบ
กิจการในเขตผังเมืองรวมปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้

2. เทศบัญญัติของเทศบาลนครเชียงใหม่ เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง
ตัดแปลงหรือถอน เคลื่อนย้าย ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางประเภทในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่
(ภายในเขตโบราณสถานและเขตคูเมือง) เทศบาลนครเชียงใหม่ประกาศใช้ ณ วันที่ 11 มีนาคม
2531 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2533)

เทศบัญญัติฉบับนี้เป็นร่างพระราชบัญญัติที่มีความสำคัญ เนื่องจากมีแนวความ
คิดและแนวปฏิบัติชัดเจนเกี่ยวกับอนุรักษ์พื้นที่ในเขตโบราณสถานและเขตคูเมือง (กำแพงเมือง) เดิม
ดังระบุเหตุผลไว้ว่า "เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดสำคัญของภาคเหนือ มีโบราณสถาน
ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และมีคูเมืองเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ปัจจุบันมีความเจริญมากขึ้นและมี
มีอาคารบ้านเรือนก่อสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก เทศบาลนครเชียงใหม่จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะ
กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างตัดแปลงอาคารภายในเขตโบราณสถานและเขตคูเมืองเดิม เพื่อประโยชน์
ในการป้องกันและรักษาโบราณสถานและคูเมืองเดิม เพื่อรักษาไว้ให้เป็นอนุสรณ์ประวัติศาสตร์
และเขตอนุรักษ์

หลักการสำคัญในร่างเทศบัญญัติฉบับประกอบคำ

1. ห้ามก่อสร้างหรือคิดแปลงอาคารภายในเขตโบราณสถาน เว้นแต่
แนวอาคารจะห่างจากเขตโบราณสถานอย่างน้อย 20.00 เมตร
2. ห้ามก่อสร้างหรือคิดแปลงอาคารภายในเขตคูเมืองเดิม เว้นแต่
อาคารนั้นจะมีระยะห่างระหว่างพื้นที่เขตแดนตรงซอกผาหรือผนังสูงไม่เกิน 3 ชั้น หรือ 12.00 เมตร
ยกเว้นอาคารที่ใช้เพื่อประกอบศาสนกิจสาธารณะ
3. ห้ามก่อสร้างอาคารที่มีรูปลักษณะโครงหลังคาหรือส่วนของหลังคา
เป็นแบบอื่น เว้นแต่ก่อสร้างหรือคิดแปลงให้เป็นแบบล้านนาไทย หรือแบบพื้นเมืองภาคเหนือ
4. ห้ามก่อสร้างอาคารที่มีพื้นที่ของอาคารชั้นใหญ่สุดเกินร้อยละ 70
ของเนื้อที่ดินแปลงนั้น และห่างสรรพสินค้าที่มีพื้นที่ใช้สอยรวมกันเกิน 1,000 ตารางเมตร
5. ห้ามก่อสร้างอาคารทุกชนิด
 - 1) ในระยะ 6.00 เมตรจากเขตของโบราณสถาน
 - 2) ในระยะ 3.00 เมตรจากศูนย์กลางของทางสาธารณะ
6. ห้ามก่อสร้างอาคารประเภทโรงงานที่ก่อให้เกิดมลภาวะต่าง ๆ
เช่น โรงฟอกหนัง โรงทำเค๊าหู้ โรงทำแป้ง โรงเลื้อย-โรงสีที่ใช้เครื่องจักร โรงทำน้ำแข็ง
นอกจากนี้ยังห้ามอาคารเพื่อการอุตสาหกรรมหรือพาณิชย์กรรม ซึ่งต้องใช้เค๊าเผาเพื่อกิจการนั้น
(เว้นแต่เพื่อการประกอบอาหารในภัตตาคาร โรงแรมและร้านอาหาร) คลังเก็บวัตถุระเบิด
ไซโลเก็บพืชผลทางเกษตร สุสาน-ฌาปนสถาน โรงพยาบาลโรคติดต่อ รวมทั้งที่กำจัดสิ่งปฏิกูล
หรือขยะมูลฝอย

ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าอาคารที่อยู่นอกเหนือเขตการควบคุมด้านความสูง
และองค์ประกอบต่าง ๆ ของการก่อสร้าง คิดแปลง รื้อถอนอาคารนั้น ก่อให้เกิดสภาพของการ
พัฒนาที่ขาดรูปแบบและแผนการควบคุม ทำให้สภาพแวดล้อมของเมืองสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์
ของเมืองไป ดังเช่นในสภาวะการณปัจจุบัน อาคารสูงประเภทคอนโดมิเนียม โรงแรม หอพัก
และมินิออฟฟิศต่าง ๆ รวมทั้งการก่อสร้างอาคารในบริเวณที่ใกล้วัดซึ่งอยู่นอกเขตการควบคุมของ
เทศบัญญัติฉบับนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น มลพิษในอากาศ การจราจรติดขัด
ความปลอดภัยต่อประชาชนและประการที่สำคัญคือ ก่อให้เกิดความเสียหายทางทัศนภาพของ
เมืองเชียงใหม่ สภาพของวัดในหลายพื้นที่ ความเป็นวัด สัตว์ลักษณะของวัด ถูกบดบังจากอาคารสูง
หรือกลุ่มอาคารบริเวณโดยรอบวัด หรือกิจกรรมที่ขัดต่อความหมายของวัด วัดหลายวัดในทุกวันนี้

ปรากฏให้เห็นเพียงแต่ป้ายชื่อวัดเท่านั้น บริเวณลานวัดที่เคยสงฆ์บ่มาริเปลี่ยนสภาพไป หรือแต่บริเวณแคบ ๆ พอมิเพียงตัวโบสถ์ วิหารและเขตสังฆวาสน้อยภายใน ส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปเช่น ให้เข้าเป็นที่จอดรถ ฆารอาหาร กองขยะมูลฝอยบริเวณใกล้วัด เป็นต้น

3. กฎกระทรวง กฎกระทรวงฉบับที่ 28 (พ.ศ. 2534) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 (3) และมาตรา 8 (10) แห่งพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยโดยคำแนะนำของคณะกรรมการควบคุมอาคารออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ในกฎกระทรวงนี้

"บริเวณที่ 1" หมายความว่า พื้นที่ระหว่างริมฝั่งแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตกกับเขตทางของถนนวัดสิงห์คำ ฟากตะวันออกถนนเจริญประเทศ ฟากตะวันออกและถนนป่าแดด ฟากตะวันออก และพื้นที่ระหว่างริมฝั่งแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออกกับเขตทางของถนนฟ้าฮ่ามสามัคคี ฟากตะวันตกถนนเจริญราษฎร์ ฟากตะวันตกทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 105 ฟากตะวันตกและทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1008 ฟากตะวันตก โดยด้านเหนือจดแนวเขตควบคุมอาคารอาคารด้านเหนือ และด้านใต้จดแนวเขตควบคุมอาคารด้านใต้

"บริเวณที่ 2" หมายความว่า พื้นที่ในบริเวณที่อยู่ในระยะ 100 เมตร รอบนอกแนวเขตที่วัด เขตที่ดินของคริสต์จักร หรือเขตที่ดินของมัสยิดหรือสุเหร่าของวัด พระนอนขอนม่วง วัดท่าเดื่อ คริสต์จักรศิริวัฒนา วัดแม่หยวก วัดบ้านท้อ วัดท่าหลุก วัดนางเหลียว วัดสันตะขอม วัดสันทราย วัดเมืองลิง วัดท่ากระลาษ วัดสันทรายมูล วัดข้างเสียน วัดโพธารามมหาวิหาร (เจ็ดยอด) วัดช่วงสิงห์ วัดป่าตัน วัดลังกา วัดประธานพร (อารามหนองใหม่) วัดสันติธรรม วัดกู่เต้า วัดป่าแพ่ง วัดฟ้าฮ่าม วัดแม่ดาว วัดกู่คำ วัดเซตุพน วัดศรีโฆง มัสยิดคุรุราษฎร์ข้างเมือก วัดเขียงฮิน วัดป่าเป้า วัดชัยศรีภูมิ วัดเกตุการาม วัดป่าแดง วัดสุตันตาราม วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก วัดชมพู วัดอุทราษคำ วัดเขตวัน วัดหนองคำ วัดแสนฝาง สภาคริสต์จักรเชียงใหม่ วัดหนองป่าครั่ง วัดบวกรกน้อย วัดมหาวัน วัดบุพพาราม วัดอุปคุต และพุทธสถานเชียงใหม่ สุเหร่าอิสลามเชียงใหม่ วัดสันป่าข่อย วัดพันดอง วัดลอสเคราะห์ วัดข้างมือง วัดท่าสะต๋อย วัดศรีดอนไชย วัดชัยมงคล วัดบวกรกหลวง วัดพวกเปือย วัดศรีสุพรรณ วัดหมื่นสาร วัดพวกช้าง วัดเมืองนาง วัดดาวคิงษ์ วัดชาตุคำ วัดเจดีย์เหล็ก วัดยางขาว วัดนันทาราม วัดหัวฝาย วัดเมืองทราย วัดโคกพาราม (ไร่เปิง) วัดโป่งน้อย วัดศรีปิงเมือง มัสยิดข้างคลานเชียงใหม่ คริสต์จักรเด่นคำราษฎร์ วัดใหม่หัวทราย

วัดป่าไร่ภายนอก วัดเมืองสาทรหลวง วัดเมืองสาทรน้อย วัดศรีบัวเงิน วัดคอนจั่น และวัดสันป่าเส็ง เว้นแต่พื้นที่บริเวณที่ 1 และพื้นที่ที่อยู่ภายในบริเวณคูเมืองเชียงใหม่

ข้อ 2 ให้กำหนดพื้นที่ในท้องที่ตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม ตำบลหนองจ่อม ตำบลสันทรายน้อย ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย และตำบลสันผีเสื้อ ตำบลช้างเผือก ตำบลป่าตัน ตำบลฟ้าฮ่าม ตำบลสุเทพ ตำบลศรีภูมิ ตำบลช้างม่อย ตำบลวัดเกตุ ตำบลหนองป่าครั่ง ตำบลช้างคลาน ตำบลหนองหอย ตำบลท่าศาลา ตำบลหายยา ตำบลป่าแดด อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ภายในบริเวณแนวเขตตามแผนที่ท้ายกฎกระทรวงนี้เป็นบริเวณห้ามก่อสร้างอาคารชนิดและประเภทดังต่อไปนี้

ก) ภายในบริเวณที่ 1 อาคารที่มีความสูงเกิน 12 เมตร

ข) ภายในบริเวณที่ 2 อาคารที่มีความสูงเกิน 16 เมตร

การวัดความสูงให้วัดจากระดับพื้นที่ดินถึงยอดผนังหรือยอดผาด้านที่สูงที่สุดของชั้นที่อยู่สูงที่สุด แต่ไม่นับรวมส่วนของผนังหรือผาที่เป็นส่วนโครงสร้างของหลังคา

ข้อ 3 ภายในบริเวณพื้นที่ที่กำหนดตามข้อ 2 ห้ามมิให้บุคคลใดตัดแปลงอาคารใด ๆ ให้เป็นอาคารชนิดหรือประเภทที่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กำหนดในข้อ 2

ข้อ 4 อาคารที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ที่กำหนดไว้ตามข้อ 2 ก่อนหรือในวันที่กฎกระทรวงนี้ใช้บังคับให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงนี้ แต่ห้ามตัดแปลงอาคารดังกล่าวให้เป็นอาคารชนิดหรือประเภทที่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กำหนดในข้อ 2

ข้อ 5 อาคารที่ได้รับใบอนุญาตให้ก่อสร้าง ตัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร หรือที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายเฉพาะว่าด้วยกิจการนั้น ก่อนวันที่ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ตัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่บางส่วนของตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม ตำบลหนองจ่อม ตำบลสันทรายน้อย ตำบลสันพระเนตร อำเภอศรีภูมิ ตำบลสุเทพ ตำบลวัดเกตุ ตำบลหนองป่าครั่ง ตำบลป่าตัน ตำบลท่าศาลา ตำบลป่าแดด ตำบลหนองหอย ตำบลหายยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2533 ใช้บังคับ และยังก่อสร้าง ตัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ไม่แล้วเสร็จ ให้ได้รับยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงนี้ แต่จะขอเปลี่ยนแปลงการอนุญาตให้เป็นการขัดต่อกฎกระทรวงนี้ไม่ได้

ให้ไว้ ๗ วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2534

2.6.3 โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการณ์อนุรักษ์

- แผนพัฒนาเทศบาลระชะฮาว (15 ปี 2528-2542)

จุดมุ่งหมายการพัฒนาเทศบาลระชะฮาว

1. มุ่งปรับปรุงและพัฒนาด้านบริการขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนเมือง ความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการบริหาร
2. มุ่งแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดจากคลองแม่ข่า ปัญหาน้ำท่วม การจราจรแออัด
3. ควบคุมการก่อสร้างอาคารสูง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้น อันจะมีผลในการทำลายเอกลักษณ์ของเมือง โดยการบังคับกั้นรั้วสภาพที่สวยงามของตัวเมือง

4. ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นระเบียบตามกฎหมายผังเมือง

5. ปรับปรุงและพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรมให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

อาศัย

แนวทางการพัฒนาเทศบาล

1. ปรับปรุงและขยายระบบการคมนาคมขนส่งของเมือง เพื่อรองรับโครงการย่านธุรกิจ การค้า พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และย่านผลผลิตทางการเกษตร
2. ปรับปรุง ขยายและเพิ่ม ถนน ครอบคลุม สะพาน สถานีขนส่งผู้โดยสารสถานีขนส่งสินค้า และเสริมบริการด้านการขนส่งและบริการต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย
3. ปรับปรุงและพัฒนาาระบบระบายน้ำ เพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วม น้ำเน่า
4. เริ่ปรับปรุงและขยายบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เพียงพอกับความต้องการ และความเจริญของเมืองในอนาคต
5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เอกชนมีส่วนร่วมในการลงทุนและมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาทางด้านบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ
6. ดำเนินการในการควบคุมการใช้ที่ดินในเขตเมืองให้เป็นไปตามผังเมืองรวมของเมืองเชียงใหม่ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนเมือง

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

1. ฟื้นฟู และส่งเสริมการแสดงศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแบบล้านนาไทย เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาสนใจและมาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น
2. มุ่งเสริมสร้างสังคม ให้มีระเบียบ วินัย ศิลธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม
3. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งการเล่นพื้นเมืองของท้องถิ่น

- แผนพัฒนาเทศบาลระยะปานกลาง (2530-2534)

มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์เมือง วัตถุประสงค์ ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่ดีและบริการที่พอเพียงของแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถานและบรรยากาศดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของเมืองไว้ และควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองให้มีประสิทธิภาพไม่เป็นผลเสียต่อการท่องเที่ยว เช่น แผนพัฒนามิถุนันแม่น้ำปิงระยะที่ 2 หรือปรับปรุงส่วนสาธารณะบริเวณต่าง ๆ รวมถึงการปรับปรุงคูเมืองและกำแพงเมืองบริเวณต่าง ๆ เพื่อความร่มรื่นและคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของเมืองด้วย

- แผนพัฒนาของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรื่อง แผนพัฒนาระยะยาวในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาเมืองทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง เน้นการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยกำหนดเขตของการพัฒนาคือ เชียงใหม่ สันกำแพง ลำพูน (สามเหลี่ยมของการพัฒนา) มีการกำหนดเขตหรือพื้นที่ของการอนุรักษ์อย่างชัดเจน เช่น บริเวณคลองชลประทาน เขตเมืองเก่า เป็นต้น

- โครงการเพื่อการอนุรักษ์เชียงใหม่ โดยความร่วมมือระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจไต้หวันและแห่งญี่ปุ่น (OEFC: OVERSEA ECONOMICS COOPERATION FUND OF JAPAN) โดยให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเน้นการอนุรักษ์เป็นประเด็นหลัก เช่น พัฒนาพื้นที่บริเวณภายในเขตคูเมือง พัฒนาศาลากลางหลังเก่าให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ (ART AND CULTURE CENTER : PROJECT) มีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางเพื่อเผยแพร่ (INFORMATION CENTER) วัฒนธรรมล้านนาและด้านแหล่งท่องเที่ยวซึ่งโครงการนี้สอดคล้องกับแผนการที่จะย้ายศูนย์ราชการออกจากเขตเมืองเก่า ซึ่ง

ในปัจจุบันศาลากลางหลังใหม่ (เป็นศูนย์ราชการในปัจจุบัน) อยู่บริเวณถนนสาธิตมวิม ซึ่งเป็
โครงการที่สอดคล้องและประสานกัน

- โครงการที่ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ แผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์
ประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับบริษัททูลุสส์ เบอร์เจอร์ อินเตอร์เนชั่นแนล
ลิงค์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (CHIANGMAI POLICY-BASED ACTION PLAN FOR HISTORIC
& ENVIRONMENT PRESERVATION)

มีโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น

- โครงการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ
อนุรักษ์
- จัดทำโครงการพิเศษเกี่ยวกับการปรับปรุงวัด ในพื้นที่เขตคูเมืองให้
เป็นแหล่งท่องเที่ยว (ทั้งหมด 36 จังหวัด) และสำรวจวัดที่ซึ่งไม่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่เหลือ
อีก 25 วัด เพื่อให้โครงการมีความสมบูรณ์
- โครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่า
ทางประวัติศาสตร์ และเสนอให้พื้นที่เมืองเก่าในเขตคูเมืองโบราณสถานและทางทิศใต้เป็นเขต
ประวัติศาสตร์
- ในรายงานฉบับนี้บริษัททูลุสส์ เบอร์เจอร์ได้เสนอเข้ามามีส่วนร่วม
การพัฒนาเชียงใหม่ได้เป็น 6 กลุ่ม
 - ก) กลุ่มอาคารสิ่งก่อสร้าง เช่น ส่งเสริมสิ่งก่อสร้างใหม่ให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว
 - ข) การเดินทางขนส่ง ควบคุมรูปแบบการจราจรในอนาคต ให้
ส่งเสริมอนุรักษ์คุณค่าของเชียงใหม่ เช่น เลี่ยงถนนยกระดับภายในเขตเมืองเก่า เป็นต้น
 - ค) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างกับสภาพแวดล้อม
ทางธรรมชาติ ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเมือง ลำน้ำปิง และคอซสุเทพ
 - ง) การอนุรักษ์เอกลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่เพื่อรองรับการขยาย
ตัวของเมืองกำหนดพื้นที่รองรับการขยายตัวของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะที่ไม่
ทำลายคุณค่าของพื้นที่ที่มีความสำคัญในแง่อนุรักษ์
 - จ) การพัฒนาการท่องเที่ยว

จ) สิ่งแวดล้อมด้านชีวภาพ สภาวะคุณภาพของสิ่งแวดล้อมทางนิเวศน์วิวัฒนาการพื้นที่สองฝั่งริมแม่น้ำปิง

- โครงการนำสะพานนวรัตน์ (โครงสร้างเก่า) มาตั้งข้างสะพานนวรัตน์แนวปัจจุบัน

- โครงการวางวัดอนุรักษ์เชียงใหม่ ให้วางวัดแก่เจ้าของบ้านเก่า (รักษาสภาพและการใช้งานในปัจจุบัน) อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ บริเวณที่หมิ่นเหม่ต่อการรื้อถอนทิ้ง (เป็นการป้องกันและปลุกจิตสำนึกในการศึกษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่อยู่อาศัย

- โครงการศูนย์ราชการเฉลิมฉลอง 700 ปี เพื่อเอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว

2.7 เชียงใหม่กับการอนุรักษ์

เชียงใหม่ในปัจจุบันมีลักษณะเช่นเดียวกับเมืองใหญ่หลาย ๆ แห่ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ความเจริญทางวัตถุเข้ามาจนเกิดแรงกระทำต่อศิลปวัฒนธรรมชนบประเพณีอย่างรุนแรง อีกทั้งการส่งเสริมจากนโยบายระดับชาติและภาครัฐบาลในแง่มุมต่าง ๆ เช่น เป็นศูนย์กลางหลักของภาคเหนือตอนบนทั้งในด้านการศึกษา ธุรกิจ การท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลทำให้การขยายตัวด้านภาพของเมืองเป็นไปอย่างไม่เป็นรูปแบบ ทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมในกรณีต่าง ๆ หรือปัญหาการจราจรแออัด อันมีผลทำให้สภาวะแวดล้อมของเมืองเป็นพิษ หรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวเชียงใหม่เปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควบคุมได้ เช่น การอนุรักษ์บริเวณคูเมืองเชียงใหม่ และสภาพแวดล้อมบริเวณโคตรรอบ โบราณสถานหรือร่องรอยในอดีตซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่โดยส่วนใหญ่เป็นวัดวาอารามที่เก่าแก่ ปัจจุบันยังมีการใช้สอยอยู่วัดวาอารามเหล่านี้ถูกล้อมรอบโดยชุมชนและที่พักอาศัย และพาณิชยกรรมที่ขยายตัวไปพร้อมกับการเจริญเติบโตของเมือง มาตราการในเชิงกฎหมายหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ นั้นจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของภาคเอกชน และรัฐรวมถึงการมีจิตสำนึกในการที่จะรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของชาวเมือง

ภาพของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันที่เป็นผลมาจากโครงการหรือมาตรการด้านที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ (รักษาเอกลักษณ์ของเมือง) นั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากการอนุรักษ์ภายใต้สถานการณ์ การพัฒนาของเมืองอย่างรวดเร็วจึงและเร่งรีบนี้เป็นเรื่อง

ละเอียดอ่อนและซับซ้อนมาก อีกทั้งยังต้องใช้เวลาและวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม รวมถึงการคำนึงด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจกิจและสังคมด้วย

หากการพัฒนาและการอนุรักษ์ในแต่ละพื้นที่ประสบผลสำเร็จนั้น สิ่งที่ปรากฏออกมาคือคุณค่าของพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และการใช้สอยในปัจจุบัน ขบวนการวางแผนหลอมการพัฒนาเมืองและการอนุรักษ์เข้าด้วยกันนั้น จำต้องมีความร่วมมือทั้งจากประชาชน นักการเมือง นักกฎหมาย นักผังเมือง เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เป้าหมายหลัก ในการอนุรักษ์

- : ปลุกจิตสำนึก
- : รักและหวงแหนในรากเหง้าของตัวเอง (ชุมชนเมือง)
- : มองเมืองให้มีชีวิต และบริสุทธิ์
- : คำนึงถึงความสัมพันธ์ของระบบองค์ประกอบอันสอดคล้องของเมือง คือ คอช
สุเทพ เมืองเก่า และเนื้อเมือง น้ำแม่ปิง และคน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย